

АНОТАЦІЯ

Лагно А. А. Розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування», за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023.

У дисертації вирішено важливе наукове завдання з поглиблення теоретико-методологічних засад, удосконалення методичних підходів і розробки практичних рекомендацій з розпізнавання загроз і усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки (ФБ) банківської системи України.

Поглиблено обґрунтування теоретико-методологічних засад розпізнавання загроз та усунення ризиків у забезпеченні ФБ банківської системи.

Уточнено тлумачення сутності понять «небезпека», «виклик», «загроза», «ризик» і з'ясований їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість та їхній вплив на безпечність функціонування банківської системи, визначення фінансової надійності банківської системи, трактування кредитного ризику.

Удосконалено класифікацію різновидів загроз ФБ банківської системи за рахунок виокремлення, крім усталених, таких класифікаційних ознак (з наведенням відповідних різновидів), як: економічний характер, природа, наявність, можливість усунення / реалізації, інтереси, повторюваність, прогнозованість, а також таких різновидів загроз за ознаками «характер виникнення», як об'єктивно-суб'єктивні; «вид» – воєнні, «ступінь небезпеки» – значущі, істотні, допустимі, критичні, катастрофічні; «рівень управління» – загрози ФБ банківської інфраструктури; «просторовий розмах» – загальнодержавні. Уточнено класифікацію різновидів ризиків банківської системи завдяки виокремленню таких нових класифікаційних ознак (з наведенням відповідних різновидів), як: об'єкт виникнення, ризик-ситуації, ступінь невизначеності середовища, зумовленість, прийнятність, тривалість, етап вирішення проблеми, наявність аналогів рішень, систематичність, тип збитків,

розподіл збитків, можливість хеджування, можливість впливу економічного агента, динаміка дії, характер впливу, передбачуваність, відомість, контрольованість, а також таких нових різновидів ризиків за класифікаційними ознаками «рівень впливу» як катастрофічні, високі, мінімальні, значні; екзистенціальні (спричиняють постійні серйозні негативні наслідки); такі, що спричиняють незворотні наслідки; «тип» – фінансової кризи, інфраструктурні, трансляційні; «характер» – акціонерний, андеррайтингу, «форми прояву» – односторонні, двосторонні; «можливість протидії» – ризики, від яких можливий повний захист / частковий захист чи дія яких може бути пом'якшена / від яких практично не можна захиститися.

З'ясовано перелік загроз ФБ банківської системи внаслідок акцентування на існуванні за їхньою спрямованістю, поряд із загально визнаними, таких, як: загрози порушення спроможності банківської системи функціонувати в режимі розширеного відтворення; загрози необґрунтованої зміни функцій центрального банку (ЦБ); загрози стабільності національної грошової одиниці; загрози насильницької втрати ФБ банківської системи; загрози навмисних противоправних дій і доступу до системи електронних грошей недобросовісних суб'єктів, її зламу, фальсифікації електронних грошей; загрози деструкції, що уможливорює розробку й реалізацію комплексу заходів з їхнього попередження / протидії / локалізації.

Дістало подальшого розвитку трактування сутності ФБ банківської системи завдяки її комплексному розумінню як стану її функціонування й економічних / фінансових відносин, який відрізняється відсутністю конфліктів грошово-кредитної, валютної, антиінфляційної, банківської і макроекономічної політики, уможливорює досягнення нею фінансових стійкості / стабільності / надійності, соціально-економічної ефективності використання фінансових ресурсів та нарощування фінансового потенціалу за наявних й потенційно можливих викликів, загроз і ризиків; системи поліаспектних і збалансованих заходів зі сприяння фінансовій стабільності КБ, ЦБ, БС і банківської / фінансової системи загалом й інших економічних агентів, дотримання їхніх фінансових інтересів; умов забезпечення виконання банківською системою притаманних їй функцій, її

фінансової незалежності, ліквідності, плато- і конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості, збалансованості фінансових потоків і фінансового суверенітету держави.

Подальший розвиток отримало обґрунтування складових ФБ банківської системи з огляду на виокремлення серед них, поряд із загально визначеними, й таких, як: безпека фінансових стійкості / стабільності як стану банківської системи, що характеризується фінансовою стійкістю / стабільністю, захищеністю від викликів і загроз, здатністю до відбиття негативних / небезпечних впливів, максимального зменшення / уникнення ризиків і компенсації завданих збитків, збереження банківської системи в рівновазі; безпека розвитку як стану банківської системи, що уможливорює реалізацію змін без втрати фінансової стійкості / стабільності, вдосконалення функціонування, спроможність виведення системи з рівноваги, свідомого прийняття контрольованих ризиків, що не загрожують її існуванню для якісної зміни фінансового становища банківської системи.

Обґрунтовано перелік принципів систем забезпечення різновидів ФБ банківської системи, серед яких, поряд з іншими, обов'язково мають враховуватися принципи: розумної достатності / адекватності заходів із забезпечення безпеки характеру і серйозності загроз; конкретності; своєчасності й адекватності заходів, пов'язаних із відверненням загроз; пріоритетності заходів із запобігання потенційним загрозам; системності, що сприятиме підвищенню рівня ФБ.

Оцінено практику забезпечення виявлення загроз ФБ банківської системи України і усунення ризиків у цій сфері; охарактеризовано наявні та потенційні загрози і ризикогенні чинники у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України; визначено вплив загроз і ризиків на ФБ банківської системи України загалом та її різновиди.

Удосконалено систематизацію індикаторів ФБ банківської системи внаслідок виокремлення таких їхніх груп, як: інституціональні / структурно-інституціональні, монетарні індикатори, індикатори ресурсної, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної, інфляційної безпеки, фінансового стану, фінансової

незалежності, фінансової рівноваги, фінансової стабільності, фінансової гнучкості, індикатори фінансової надійності, платіжних систем.

Вперше розроблено модель оцінки ефективності виявлення / розпізнавання загроз ФБ і ризик-менеджменту в банківській системі, що складається з оцінок ефективності: розробки паспортів / реєстрів / процедур виявлення / розпізнавання загроз ФБ банківської системи і політики і досконалих методів управління ризиками у цій сфері; виявлення / розпізнавання загроз ФБ банківської системи і усунення ризиків у цій сфері; моніторингу загроз ФБ банківської системи і ризиків у цій сфері; аналізу і оцінки загроз ФБ банківської системи і ризиків у цій сфері; з'ясування наявних і потенційних загроз ФБ й прийнятих, нових / непередбачуваних і залишкових ризиків функціонування ланок банківської системи; вибору стратегій попередження / протидії / локалізації загроз ФБ банківської системи і усунення / мінімізації ризиків (критеріїв їхнього прийняття, передавання / поділу, пом'якшення, уникнення) у цій сфері та їхнього застосування; інструментів управління ризиками; розподілу ресурсів для оптимізації співвідношення фінансових ризиків та прибутковості КБ, а також ефективності управління активами та пасивами КБ відповідно до їхніх стратегічних планів; вживаних попереджувальних заходів для запобігання / протидії / локалізації загроз і рішень з усунення / мінімізації / пом'якшення ризиків, які можуть негативно вплинути на забезпечення ФБ банківської системи; забезпечення оптимальної структури фінансово-господарських операцій КБ; внутрішнього контролю і діяльності дотичних до виявлення / розпізнавання загроз і усунення / мінімізації ризиків структур і осіб; визначення втрат і вигід від виявлення / розпізнавання загроз ФБ банківської системи і усунення / мінімізації ризиків у цій сфері; застосування КБ напрямів самооздоровлення (продажу частини бізнесу / активів); аутсорсингу ризиків; застосування управлінського / бухгалтерського й податкового обліку, інформаційного забезпечення розпізнавання загроз ФБ і ризик-менеджменту в КБ; гарантування банківських вкладів / страхування ризиків; вдосконалення вживаних заходів; дотримання принципів безпекозабезпечувальної діяльності для гарантування належного рівня ФБ банківської діяльності.

Запропоновано модель можливостей (обмежень) управління КБ притаманними їм ризиками, що базується на оцінці КБ рівнів можливостей / складності / відповідальності управління ризиками за профілями ідентифікованих ризиків; визначенні обмежень застосування КБ методів регулювання ризиків / лімітів можливостей і відповідальності за рівнями рішень, що приймаються; інформуванні про доцільність виділення ресурсів за виявленими ризиками чи спрямуванні їх для усунення інших прогалин / покращення можливостей у ключових сферах управління ризиками; оцінці результативності і ефективності системи управління ризиками КБ.

Ключові слова: комерційний банк, банківська система, небезпека, виклики, загрози, ризики, фінансова безпека, фінансова безпека банківської системи, розпізнавання загроз, усунення ризиків, забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

ABSTRACT

Lagno A. Recognition of threats and elimination of risks in ensuring the financial security of the banking system of Ukraine . – Qualification scientific work. – Manuscript.

Qualification and scientific thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 «Management and administration», specialty 072 – «Finance, Banking and Insurance». – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2023.

The dissertation solves an important scientific task of deepening the theoretical and methodological foundations, improving methodological approaches and developing practical recommendations for recognizing threats and eliminating risks in ensuring the financial security (FS) of the banking system of Ukraine.

The substantiation of the theoretical and methodological principles of threat recognition and risk elimination in the provision of FS of the banking system has been deepened.

The interpretation of the essence of the concepts «danger», «challenge», «threat», «risk» was clarified and their interrelationship and interdependence and their impact on

the safety of the functioning of the banking system, determination of the financial reliability of the banking system, interpretation of credit risk were clarified.

The classification of types of threats to the FS of the banking system has been improved by distinguishing, in addition to the established ones, such classification features (with the indication of the corresponding types), such as: economic nature, nature, presence, possibility of elimination / implementation, interests, repeatability, predictability, as well as such types of threats by signs «nature of occurrence», as objective-subjective; «type» - military, «degree of danger» - significant, essential, permissible, critical, catastrophic; «management level» - threats to FS banking infrastructure; «spatial extent» - nationwide. The classification of the types of risks of the banking system has been clarified thanks to the identification of such new classification features (with the indication of the corresponding types), such as: the object of occurrence, risk-situations, the degree of uncertainty of the environment, conditionality, acceptability, duration, the stage of solving the problem, the presence of analogues of solutions, systematicity, the type of losses, the distribution of losses, the possibility of hedging, the possibility of the influence of an economic agent, the dynamics of action, the nature of the impact, predictability, notoriety, controllability, as well as such new types of risks according to the classification features of the «level of impact» as catastrophic, high, minimal, significant; existential (causing permanent serious negative consequences); those that cause irreversible consequences; «type» - financial crisis, infrastructural, broadcasting; «character» - equity, underwriting, «forms of manifestation» - unilateral, bilateral; «possibility of counteraction» - risks against which full protection is possible / partial protection or the effect of which can be mitigated / against which it is practically impossible to protect.

The list of threats to the FS of the banking system due to the emphasis on the existence of their orientation, along with the generally recognized ones, such as: threats of violation of the ability of the banking system to function in the mode of extended reproduction, has been clarified; threats of unjustified changes in the functions of the central bank; threats to the stability of the national currency; threats of violent loss of the FS of the banking system; threats of intentional illegal actions and access to the system of

electronic money by unscrupulous entities, its hacking, falsification of electronic money; threats of destruction, which enables the development and implementation of a set of measures for their prevention / counteraction / localization.

The interpretation of the essence of the FS banking system was further developed thanks to its comprehensive understanding as the state of its functioning and economic / financial relations, which is characterized by the absence of conflicts of monetary, currency, anti-inflationary, banking and macroeconomic policies, enables it to achieve financial stability / stability / reliability, social - the economic efficiency of using financial resources and increasing financial potential under existing and potentially possible challenges, threats and risks; a system of multi-aspect and balanced measures to promote the financial stability of Central Bank (CB), BS and the banking / financial system in general and other economic agents, compliance with their financial interests; conditions for ensuring the banking system performs its inherent functions, its financial independence, liquidity, plateau and competitiveness and investment attractiveness, balanced financial flows and financial sovereignty of the state.

The substantiation of the components of the FS of the banking system received further development in view of distinguishing among them, along with the generally recognized, such as: the security of financial stability / stability as a state of the banking system, which is characterized by financial stability / stability, protection from challenges and threats, the ability to repel negative / dangerous influences, maximum reduction / avoidance of risks and compensation for losses, keeping the banking system in balance; security of development as a state of the banking system, which enables the implementation of changes without loss of financial stability / stability, improvement of functioning, ability to bring the system out of balance, conscious acceptance of controlled risks that do not threaten its existence for a qualitative change in the financial situation of the banking system.

The list of principles of systems for ensuring the types of FS of the banking system is substantiated, among which, along with others, the principles of: reasonable sufficiency / adequacy of measures to ensure the security of the nature and seriousness of threats must be taken into account; concreteness; timeliness and adequacy of measures related to

averting threats; prioritization of measures to prevent potential threats; system, which will contribute to increasing the level of FS. The list of principles of systems for ensuring the types of FS of the banking system is substantiated, among which, along with others, the principles of: reasonable sufficiency / adequacy of measures to ensure the security of the nature and seriousness of threats must be taken into account; concreteness; timeliness and adequacy of measures related to averting threats; prioritization of measures to prevent potential threats; system, which will contribute to increase the level of FS.

The practice of ensuring identification of FS threats to the banking system of Ukraine and elimination of risks in this area was assessed; existing and potential threats and risk factors in ensuring the financial security of the banking system of Ukraine are characterized; the influence of threats and risks on the FS of the banking system of Ukraine in general and its varieties are determined.

The systematization of indicators of the FS of the banking system has been improved due to the separation of their groups, such as: institutional / structural-institutional, monetary indicators, indicators of resource, deposit, credit, currency, debt, investment, inflation security, financial condition, financial independence, financial balance, financial stability , financial flexibility, indicators of financial reliability, payment systems.

For the first time, a model for evaluating the effectiveness of detection/recognition of FS threats and risk management in the banking system was developed, consisting of performance evaluations: development of passports / registers / procedures for detection / recognition of FS threats of the banking system and policies and advanced methods of risk management in this area; detection / recognition of threats to the FS banking system and elimination of risks in this area; monitoring of threats to the FS banking system and risks in this area; analysis and assessment of threats to the FS banking system and risks in this area; elucidation of existing and potential threats to the FS and accepted, new / unforeseen and residual risks of the functioning of the banking system; the selection of strategies for prevention / counteraction / localization of threats to the FS of the banking system and elimination / minimization of risks (criteria for their acceptance, transfer / division, mitigation, avoidance) in this area and their application; risk management tools; allocation

of resources to optimize the ratio of financial risks and profitability of CB, as well as the efficiency of management of assets and liabilities of CB in accordance with their strategic plans; preventive measures taken to prevent / counteract / localize threats and solutions to eliminate / minimize / mitigate risks that may negatively affect the security of the FS of the banking system; ensuring the optimal structure of financial and economic operations of the CB; internal control and activities related to detection / recognition of threats and elimination / minimization of risks of structures and persons; determination of losses and benefits from detection / recognition of threats to the FS banking system and elimination / minimization of risks in this area; application of the CB in the areas of self-improvement (sale of part of the business / assets); risk outsourcing; application of management / accounting and tax accounting, information support for FS threat recognition and risk management in CB; guarantee of bank deposits / risk insurance; improvement of the measures taken; compliance with the principles of security activities to guarantee the proper level of FS banking activity.

A model of the possibilities (limitations) of the management of the CB of the risks inherent in them is proposed, which is based on the assessment of the CB of the levels of opportunities / complexity / responsibility of risk management according to the profiles of the identified risks; determining the limits of the application of the CB methods of risk regulation / limits of possibilities and responsibility according to the levels of decisions made; informing about the expediency of allocating resources according to identified risks or directing them to eliminate other gaps / improve capabilities in key areas of risk management; assessment of the effectiveness and efficiency of the CB risk management system.

Keywords: commercial bank, banking system, danger, challenges, threats, risks, financial security, financial security of the banking system, recognition of threats, elimination of risks, ensuring the financial security of the banking system

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Лагно А. А. Сутність загроз функціонуванню банківської системи і ризиків у цій сфері. *Фінансовий простір*. 2022. № 3. С.26-43 (1,25 д.а.) (Index Copernicus) DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(47\).2022.264344](https://doi.org/10.18371/fp.3(47).2022.264344). URL: <http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/view/271373>

2. Лагно А., Барановський О. Природа фінансової безпеки банківської системи. *Світ фінансів*. 2022. № 3. С.141–155 (1,05 д.а.) (Index Copernicus) DOI: 10.35774/SF2022.03.141 URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/issue/view/98>

Особистий внесок: визначено рівні дослідження безпеки банківської сфери, компоненти ФБ банківської сфери, значущість дотримання й сутність ФБ банківської системи та наведено її авторське визначення; охарактеризовано аспекти розгляду ФБ банківської системи загалом та її окремих складових; з'ясовано основні складові ФБ банківської системи; наведено класифікацію різновидів ФБ банківської системи; виявлено чинники ФБ банківської системи та підходи до оцінки її рівня.

3. Лагно А. А. Напрями забезпечення банківської системи України від загроз її фінансовій безпеці й усунення ризиків у цій сфері. *Соціальна економіка*. 2022. № 64. С.103-116 (1,08 д.а.) (Index Copernicus). DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-09>. URL: <https://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/21159>

Публікації апробаційного характеру:

4. Лагно А. А. Внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків. Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування: збірник тез III Всеукраїнської наукової конференції, 05 листопада 2021 року. Львів. 2021. С. 102-104 (0,15 д.а.).

5. Лагно А. А. Загрози у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України. «Банківська система: стійкість і перспективи розвитку»: збірник наукових статей XII міжнародної науково-практичної конференції з питань банківської економіки (м. Пінськ, 29 жовтня 2021 р.). С. 107-110. (0,22 д.а.)

6. Лагно А. А. Проблематика досліджень розпізнання загроз та усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси: Навчально-наукове відділення ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. С.95-97 (0,26 д. а.).